

CORRANDES I MEMÒRIA ORAL D'UN PLEC DE
JOAN TIMONEDA EN UN FULL VOLANDER DE 1829
Salvador Rebés

1. *Adquisició d'un full no gaire atractiu*

Als més joves els semblarà estrany que hagi existit mai una llibreria antiquària a la Plaça de Sant Jaume de Barcelona, la Llibreria Època, just al local que té llogat a hores d'ara el *fast food* Pans & Company. Temps era temps! Allà mateix, a finals dels anys vuitanta, vaig adquirir uns quants impresos de canya i cordill entre els quals hi havia un full solt de mida foli (31 x 21,5 cm), una mica esquinçat pel mig, sense peu d'impremta. Duu per títol «La Cena» (Figs. 1-2). Una cara presenta tres columnes de versos catalans d'assumepte religiós i l'altra, una notícia en prosa castellana, disposada a dues columnes.

Tal com ho recordo, no em va cridar gens l'atenció la part versificada, que és una mena de sermó doctrinal, ni tampoc la gràcia inexistent del seu gravat, presidit per una Santa Cena de caire setcentista tan estreta que només hi caben nou deixebles del Senyor (!). Flanquegen el requadre de la Cena dues figures desproporcionades de factura més moderna, que són l'Immaculat Cor de Maria i el Sagrat Cor de Jesús. La devoció al Sagrat Cor, molt abatuda després de l'expulsió de la Companyia de Jesús, l'any 1767, s'havia reviscolat durant el regnat de Ferran VII i era la devoció predilecta de M. Josepa Amàlia de Saxònia, tercera esposa del monarca, traspassada el 18 de maig de 1829 (Herradón 2009). Així és que, si no van ser els versos ni les imatges del gravat, entenc que em vaig deixar captar pel reclam del terratrèmol, tal com devia succeir amb els contemporanis de l'imprès.

2. *Notícia sobre el sisme del Baix Segura*

En efecte, al revers del paper, i sota el titular «Copia de la Gaceta de Madrid. Orihuela 31 de marzo de 1829», s'hi llegeix la fatídica notícia del terratrèmol del Baix Segura, dit també de Torrevella i d'Almoradí, esdevingut el dissabte 21 de març de 1829 (Fig. 2). Segons el comissionat del rei, l'enginyer José Agustín de Larramendi, la sotragada havia deixat un balanç de 389 morts i 375 ferits, a més de causar l'esfondrament total o parcial de tota mena d'edificis i d'infraestructures, sobretot a Almoradí, Torrevella i Guardamar del Segura (Rodríguez de la Torre 1984; Canales *et al.* 1999). La *Gaceta de Madrid* va notificar-ho amb deu dies de retard, cosa habitual en aquella època (*Gaceta* 1829a), però la magnitud del desastre aconsellava un comunicat més precís. D'aquesta ampliació informativa, reportada des d'Oriola (*Gaceta* 1829b), deriva la pretesa còpia estampada al revers del full. Pretesa perquè no passa de ser una síntesi ajustada a l'espai disponible. Per exemple (ortografia original, aquí i sempre):

La Mata y Torrevieja. Asolados enteramente, sin quedar un solo edificio en pie; habiendo quedado bajo sus ruinas un gran número de sus vecinos, cuyo detall[e] no puede darse en muchos dias; otro de sus víctimas lo ha sido el cura párroco, contándose hasta el número de 57 en sola la noche del día 28 del actual. (Text de la *Gaceta de Madrid*)

La Mata y Torravieja [sic]. Asolados enteramente, quedando muchos de sus vecinos entre las ruinas. (Síntesi del full)

Aprofitant el prestigi de la *Gaceta*, antecessora del *Boletín Oficial del Estado*, l'impressor mirava d'atreure l'atenció de la gent més senzilla, la que no tenia accés directe a la premsa. I és que un succés tan espantós com aquell es prestava al noticierisme de canya i cordill. Rodríguez de la Torre (1992) ja va reunir i comentar diverses expressions de literatura popular relatives al cas, entre les quals hi ha la *Relacion del espantoso terremoto que en la tarde del 21 de Marzo del presente año de 1829 se sintió en diferentes pueblos de la gobernacion de Orihuela, y otros del partido de Murcia*, romanç imprès a Barcelona per Ignasi Estivill. Vegem-ne una petita mostra:

Retiró el mar sus orillas árido el suelo dejando,
el horroroso desierto con su huida acrecentando.
El polvo de las ruinas un furioso viento alzando
aumentó la confusión, y llenó al mortal de espanto.
Gritos y ayes lastimeros resuenan por los collados,
de heridos y moribundos víctimas de tal estragos.

D'altra banda, tenim la *Relacio breu y compendiosa de las desgracias que han causat en Orihuela (ciutat del regne de Valencia) y en los pobles de la horta y camp de aquella, los terremotos de la tarde del 21 de Mars del corrent any 1829*, publicada per Ignasi Valls a Vic, que és la traducció d'un full en prosa tret l'11 d'abril de 1829 a l'impremta oriolana de Pedro Berruezo, reproduït a Barcelona per Josep Torner. «¡Que ideas tan tristas forma l'home reflexiu á la vista de un espectáculo tan funest! Vulla Deu deslliurarnos de tanta calamitat», exclama la veu anònima del traductor. Com que aquests papers volanders eren productes d'actualitat, de consum popular, fets i venuts a l'escalf del succés, crec que la datació (omesa) que pertoca al nostre full hauria de ser també la de l'any 1829. Quin sentit tindria, si no?

3. Glossa a la Seqüència de la missa de Difunts

Com he dit abans, la cara versificada l'encapçala el títol «La Cena». No està feta, però, d'una sola peça. Separat per una subtil línia en blanc, ocupa la segona part de la columna central i tota la tercera un poema poliestròfic que comença:

La vorás activitat
Del foch ab tonant crexit,

Al mon caduch y fallit
 Deixará tot abrasat:
 Ab justa severitat
 Dies iræ, dies illa,
 Solvet saeculum in favilla, etc.

Són les dècimes «A la omnipotència, justícia i misericòrdia de Déu infinit. Glosa a la Seqüència de la missa de Difunts», incloses a l'edició prínceps de *La Armonia del Parnàs* (1703) com si fossin del Rector de Vallfogona. La «Vida del D^e Vicent Garcia, escrita per los Rectors de Pitallvga, y dels Banys», adjunta per fra Manuel de Vega a *La Armonia del Parnàs*, afirma que havien estat escrites en un rapte d'inspiració final, a l'hora extrema de la mort:

Ab esta consideració (qual altre Cygne Racional, y Catholic) reservá lo millor Cant pera la hora extrema, component la Glosa á la Sequencia de la Missa de Difunts, que es en la pag. 159. dient: *Que de tantas Obras, com havia compost, sols aquella era digna del nom de Bona, y mereixia reservarfe del incendi, que havia confumit las demès.*

La crítica actual no ha dubtat a considerar-les apòcrifes (Rossich 2000: 159-161). Val a dir que la Seqüència glossada també s'havia venut en fulls solts, al marge de *La Armonia del Parnàs*, i que tots els exemplars de canya i cordill que conec, començant per la *Glosa a la prosa Dies iræ, dies illa* treta a Barcelona pels Hereus de Joan Jolis (Fig. 3), desconeixen l'atribució al Rector de Vallfogona (Biblioteca de Catalunya [BCat], top. I Go M 550 i I Go M 551; Torrell 1975: 6v).

El to luctuós i apocalíptic del *Dies iræ* s'adiu d'allò més bé amb la notícia del terratrèmol: «¡Que ideas tan tristas forma l'home reflexiu...». I un observació important. L'impressor de 1829 ha tallat el poema a l'alçada del *cum vix justus sit securus*, per la vuitena estrofa d'un total de divuit. Per què? Perquè no n'hi cabia més, perquè la plana següent estava tota ella reservada per a la còpia de la *Gaceta de Madrid*.

4. «La Cena», oració popular i transmissió oral

L'examen ascendent del full ens deixa per acabar «La Cena» pròpiament dita, primera columna i part superior del centre. Serà d'ara endavant, la versió [A]. Llegim-la sencera (ortografia original):

05	La cena de passió en Deu glorificat, Tractada de nou estamen, Maria Verge del Cel dotada Per llum de gracia amen. La cena s' es consagrada Ab la pasta de aquell sant pá,	10	Dins l' ostia consagrada Bon Jesus en creu está. Demá dirém al vostre Pare, Verge y mare triunfan, Dintre el ventra de vos Mare; Se criá lo Esperit Sant.

15 Espiga, Verge[,] tan delicada
 Nou mesos la habeu portat,
 Y en vostra llet sagrada;
 Lo Esperit Sant se ha criat.
 Y ab estas sinch oracions
 Segarén aquell formen,
 Que per señal de passió,
 20 Donau lliberalmen.
 La garba de aquell formen
 Per Judas iscariot
 En trenta dines d' argen
 Lin donan fam de sacerdot.
 25 Per vosaltres als sans portaran
 Lo formen tan delicat,
 La llansada que li daran;
 Sanch y aigua surti del costat.
 Los Rabins son gent malvada
 30 Tots cridan que deu morí,
 Y moria en creu d' una vegada
 Lo formen rebeldí.
 Tots cridavan tolle fes farina,
 En creu crucificat lo formen,
 35 Pues es amat en llum divina,
 Moria en pasta de formen.
 Los martells son rigorosos
 Prontamen l' han clavat,
 Los ferros ja son sanguinosos:
 40 En la creu l' han clavat.
 En sepulcre si tancaren
 Aquell pá guardaulo bé,
 Ab rigor la llosa sellaren,
 Pero sempre viu estigué.
 45 Be qui está en criansa
 La cena contemplará,
 Qui es mort cobrara vida,
 Qui es viu bé morirá.
 Qui m' aurá fet dir la cena
 50 Mol perdons aurá guañats,
 Los pecats aurá fet al dia;
 Tots li serán perdonats.
 Si ma boca ha fet errada,
 Si he dit lo que no deu,
 55 Vos suplich Verge Sagrada
 Y al bon Jesus que 'm perdoneu.
 En la Ciutat de Manresa
 May se ha vist tanta gen,
 Com lo dia que 'm donaren;
 60 Lo Santissim Sagrament.

Aquí dalt de la montaña
 Ni ha rosas y clavells,
 Per enramar la custoria,
 Del Santissim Sagrament.
 65 Puix que Deu ams ha donat,
 Lo menester en temporal y etern,
 Digam tots alegrement;
 Alabat sia lo Santissim Sagrament.
 Aquí dalt de la Montaña
 70 Si ni ha un roseret florit,
 Que lo rosiñol hi canta,
 Totas horas de la nit.
 Aquí dalt de la montaña
 Mare dexuimi aná,
 75 Per culli fabas y pesuls
 En el temps que ni aurá.

Es tracta d'una apologia del Misteri eucarístic força confusa i enrevessada, però així i tot, conforme a la doctrina i les tendències al·legòriques que imperaren sota l'influx del Concili de Trento. Glorifica la transsubstanciació, la presència real de Crist a l'Eucaristia, i la vincula amb gràcia de la Redempció a través del sacrifici de la creu: «Dins l' ostia consagrada / Bon Jesus en creu está» (v. 7-8). Les «sinch oracions» esmentades (v. 17) són les cinc paraules inicials de la consagració, «*Hoc est enim Corpus meum*».

En el trajecte de l'Encarnació fins a la Passió de Crist, la persona física cedirà el seu lloc al sant pa, reiterat en les formes successives del procés d'elaboració:

Espiga, Verge[,] tan delicada / Nou mesos la habeu portat (v. 13-14)
Tots cridavan tolle fes farina, / En creu crucificat lo formen (v. 33-34), etc.
En sepulcre si tancaren / Aquell pá guardaulo bé (v. 41-42), etc.

Espiga, forment, garba, pasta, farina... És natural que Marià Aguiló l'anomenés «La Passió comparada a les espigues i al pa». Aguiló la sabia de font oral [versions B, C], igual que Mn. Cinto Verdager [D]. Les primeres tonades estan documentades al segle xx, i entre els seus col·lectors figuren la professora de piano i cantaire de l'Orfeó Català Antònia Sancristòfol [E]; Mn. Josep Fabre, mestre de capella de la seu de Perpinyà [F]; el musicòleg Mn. Higiní Anglès [G]; el pedagog musical i propagandista catòlic Joan Llongueres [H] i els mestres de l'Orfeó Català Joan Tomàs i Lluís Maria Millet, missioners de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC) [I]:

- B «Nom de Déu glorificat, / encadena *estalment*...» (OCPC, sèrie A-11-XVI, 2), recollida per M. Aguiló a Balaguer, de Maria Oliva, sense data. Aguiló va explorar Balaguer l'any 1857 i sabem que hi va tornar l'agost de 1860, en companyia de Ramon Muns.
- C «Nom de Déu glorificat, / tractat de nou estaments...» (OCPC, A-11-XVI, 1), recollida per M. Aguiló a Camprodon, de Domingo Viany, 1868. Aguiló hi afegí «Diu que está estampada», senyal que no l'havia vist impresa.
- D «Llum de Deu glorificada / acte de nou estaments...» (BCat, ms. 370/1, f. 7-8, *La Cena*), recollida per J. Verdager, sense lloc [Prats de Molló] ni data [1880]. Mereix un estudi detingut. Absent al catàleg de Josep M. de Casacuberta (1949), figura al ms. 370/1 entre «El pastoret» i «Plors i consol», amb una escriptura continua, i sabem –per Milà i Fontanals– que aquest grup de cançons és de Prats de Molló, de la segona estada de Mn. Cinto al balneari de La Presta, 1880. «La Cena» podria ser de l'informador d'«El pastoret», Joan Vidal, aplegador d'almoines de la Verge del Coral (Pujol i Puntí 1926).
- E «Nom de Deu Glorificat / tractat de nou estaments» (OCPC, S-19, 21-i, *La Cena. Oració*), íncipit musical recollit per A. Sancristòfol, sense lloc, 1910.

- F «Nom de Deu Glorificada, / acta del Nou testament...», publicada per J. Fabre (1911: 68-69, *La Cena Santa*), sense data ni lloc [a. 1911].
- G «Llum de Déu glorificat, / tractat del nou Testament...», recollida i publicada per H. Anglès (1921: 262-263, *El Sant Forment*), a Banyoles d'un vell de més de 80 a., sense data [a. 1921].
- H «Tota hora glorificada, / tractat del Nou Testament...», publicada amb retocs personals i sense dades de recerca per J. Llongueres (1928: 166-169, *La Cena. Divino*). Copiada, sense indicar-ne l'origen, per J. Amades (1951: 91-92, núm. 393, *Tothora glorificada*).
- I «Bendita en sigui la mare, / bendita en sigui la crus, etc.», recollida per J. Tomàs i Ll. M. Millet a Vilajoan (Alt Empordà), de Francisca Torres i Moriscot, de 45 anys, 1927, i publicada dins la col·lecció de *Materials* (2010: 130, núm. 105, *Bendita en sigui la mare*). S'identifica amb certa dificultat perquè és un fragment final. L'exploració exhaustiva d'arxius i biblioteques hauria d'oferir-nos nous testimonis.

Contràriament al que podríem imaginar, el full de la llibreria Època (o qualsevol reedició hipotètica d'aquest) no va ser el punt inicial del corrent folklòric. Quan l'informador de Camprodon [C] al·ludia a una peça «estampada», s'estava referint, en realitat, a una altra branca de la transmissió impresa, recognoscible a les versions orals de Verdaguer, Fabre i Anglès [D, F, G], així com a la factícia de Llongueres [H]. De fet, totes les manifestacions de «La Cena», ja siguin folklòriques o de canya i cordill, provenen de les «Cobles ara nouament | trobades, a llaor y gloria del sanctissim cos precios de | Jesu Christ, en lany de M.D.Lvj. | Per Juan Timoneda», dos exemplars de les quals es conserven a la Biblioteca Comunale Augusta de Perugia (IEC, Cens de Poesia Catalana de l'Edat Moderna, <https://pcem.iec.cat/fonts_una.asp?id=45>):

Vilancet.

En la cena consagrada
fon posat aquest sant pa
on Jesús tancat està.

Trameté Déu, etern Pare,
a Jesús, forment triumphant
dins ventre de verge mare
sembrat per l'Esperit Sant.
Com a llaurador bastant,
llavor bastant nos donà,
on Jhesús tancat està. etc. (Fig. 4)

Magnífica pervivència contemporània d'un poema doctrinal del segle XVI, tal com han remarcat els seus descobridors Joan Mahiques i Helena Rovira (2013). L'èxit col·lectiu d'aquest villancet s'explica en gran mesura pel fet d'haver-se adap-

tat al cant oracional. «La Cena» circulava com a una de tantes pregàries espúries, desautoritzades per l'Església, en què es garantien indulgències i perdons a la bona de Déu (mai més ben dit): «Qui m'aurà fet dir la cena / Mol perdons aurà guañats / Los pecats aurà fet al dia; / Tots li serán perdonats» (A, v. 49-52; amb poques variants, B, D, F, G, H, I). La intertextualitat del gènere de les oracions i dels conjurs populars incorpora a «La Cena» la fórmula «Qui haurà fet cantar la cena / tots los divendres de l'any / traurà una ànima de pena, / la seva si està en treball» (I; similar en C, D, F, H). Això no hi és, però, al nostre full [A], ni figuren tampoc els versos viatgers «Bendita siga la Mare / bendita siga la cruz / bendita siga la Mare / que ha criat lo bon Jesus» (D; similar en C, I) i «Bon Jesús: quan vareu neixer / portaveu corona d'or, / i ara la portau d'espines / per nosaltres pecadors» (F, i similar en C, D, H, I).

L'estrofa dels perdons és l'única esmentada al *Calendari folklòric d'Urgell*: «Aquell qui dirà la “Cena”, / molts perdons haurà guanyats; / los pecats que farà al dia, / tots li seran perdonats» (Serra i Boldú 1981 [1915]: 360). L'insigne folklorista de Bellpuig, catòlic militant, l'arreglera amb altres mostres d'allò que caldria suprimir de les pràctiques piadoses, atès que «al costat de les oracions que pot dir, se li ha d'ensenyar al poble les que no pot dir [...]. Es precis, doncs, que la gent senzilla entengui que es ridícol, que diu una serie de disbarats i que insulta grol·lerament a Nostre Senyor, quan diu *lo Pare Nostre petit*, que dono aquí, per a que, capacitant-se tothom de la mala fe que l'informa, se converteixi cada lector en un apòstol per a purificar les costums...» (p. 358). És clar que, des del punt de vista popular, no n'hi havia pas per a tant. Qui s'atreveria a jutjar la coherència d'una pregària? Més incompreensible per al comú de la gent era la litúrgia en llatí. A fi de comptes, el poder de la veu religiosa, igual que el de la veu màgica, s'acreix en virtut de l'esoterisme que l'envolta. Per esdevenir oracions populars cantades, les cobles de Timoneda tenien a favor seu amb l'obliquïtat de l'al·legoria, l'àrdua metàfora del molí espiritual (Llompart 1982; J. L. Moreno 1989). La transmissió de viva veu n'ha incrementat encara el grau de foscor, a còpia de llacunes i confusions colossals. Per exemple:

[B] «Espina tan delicada / [...] / dels vostres pits és criada», *espiga per espina*.

[B] «si és pastat d'aquell sant Pau», *sant Pau per sant pa*.

[B] «els màrtirs són rigorosos», *màrtirs per martells*.

[C] «La garba d'aquell forment / per Judes se n'és criat», *se n'és criat, per Iscariot*.

[C, F] «Los roïns són gent malvada», *roïns per rabins*. Etc.

Aquesta mena d'absurditats, comuns a l'aprenentatge d'oïda, rebia entre els amics col·lectors del Romancero el terme col·loquial de *tradición turulata*: «Mientras Gerineldo bebe, / su caballo echa un cantar...». Segur que el nostre full no es va

sometre a censura eclesiàstica perquè comparteix amb els materials folklòrics més d'un disbarat. Per exemple (cursives meves):

Demá dirém al vostre Pare, Verge y mare triunfan, <i>Dintre el ventra de vos Mare; Se criá lo Esperit Sant.</i>	Premeteren al Etern Pare Verge y Mare crian l'Infant <i>dins del ventre de vos Mare ses criat l'Esperit Sant.</i>	Tramete Deu, etern Pare, a Jesus, forment triumphant dins ventre de verge mare <i>sembrat per l'Esperit Sant.</i>
(Full «La Cena» [A])	(Text de transmissió oral [D])	(Cobles de Timoneda)

També a Balaguer, «s'ha criat l'Esperit Sant» [B]. Sobta veure-ho escrit en un document imprès? Crec que tenim motius per defensar que el text [A] de «La Cena», malgrat que hagi circulat imprès, obeeix a un estadi previ de transmissió oral. Són indicis evidents d'oralitat les llacunes, els errors de contingut, les exhortacions a resar-la i sobretot, l'addició de les corrandes.

En efecte, acabada «La Cena», caldria esperar la peça següent, la «Glossa al *Dies iræ*», però en comptes d'això, vénen entremig quatre corrandes populars (7- 7a 7-7a), dues de les quals són d'assumpte profà (!). Les primeres tenen en comú el motiu del Santíssim Sagrament; la resta ha està trenada per la fórmula d'inici compartida «Aquí dalt de la muntanya»:

[1] En la Ciutat de Manresa
May se ha vist tanta gen,
Com lo dia que 'm donaren;
Lo Santíssim Sagrament.

[2] Aquí dalt de la montaña
Ni ha rosas y clavells,
Per enramar la custodia,
Del Santíssim Sagrament.

[3] Aquí dalt de la Montaña
Si ni ha un roseret florit,
Que lo rosiñol hi canta,
Totas horas de la nit.

[4] Aquí dalt de la montaña
Mare dexeumi aná,
Per culli fabas y pesuls
En el temps que ni aurá.

La que parla de Manresa apareix encastada a la part final de la «Cansó antiga de Monserrat», difosa d'una banda per Joan Martí i Cantó (1856: 178-179) i d'una altra, pel full anònim *Baladas pera cantarse en la montanya de Monserrat*, del mateix any i la mateixa estampa, possible iniciativa del prevere Martí i Cantó (*Baladas* 1856: 1v.; Milà i Fontanals 1882: 58-60). Diu: «A la ciutat de Manresa / May no s'ha vist tanta gent, / Com quant varen traslladarne / Lo santíssim Sagrament».

Així doncs, se'ns plantegen les opcions següents:

- a) Les quatre corrandes foren afegides al full per tal de farcir l'espai buit entre «La Cena» i la «Glossa». Objeccions possibles? Que a diferència de «Glossa», no estan delimitades per línies en blanc i que no van seguides, una després de l'altra, sinó que hi ha un segment intercalat de «La Cena» (v. 65-68), entre la segona corrande i la tercera. D'altra banda, recordem que les dècimes atribuïdes al Rector de Vallfogona foren mutilades per manca d'espai. Hauria estat més natural i senzill afegir-hi l'estrofa següent, si és que quedaven línies sobrerres.
- b) Les corrandes del nostre full constitueixen una unitat amb el text [A] de «La Cena». Les portava agregades abans d'arribar a mans de l'impressor. I això ens remet a una font oral.

El segment intercalat, «Puix que Deu ams ha donat, etc.» (A, v. 65-68) no pertany al plec de Timoneda, sinó a l'herència tradicional d'aquest. Se'l troba, en termes similars, a les versions C, D, G i H. L'apel·lació al Santíssim Sagrament és l'element que devia donar peu a la segona de les corrandes que acabem d'esmentar [2]. Cal advertir que l'enramada de la custòdia consta a «La Cena» de Prats de Molló [D], i en el mateix ordre:

<i>Aqui dalt de la montaña Ni ha rosas y clavells, Per enramar la custoria, Del Santissim Sagrament.</i> Puix que Deu ams ha donat, Lo menester en temporal y etern, Digam tots alegrement; Alabat sia lo Santissim Sagrament. ([A], full «La Cena»)	<i>Aqui dalt de la montanya n hi ha roses y clavells per enramar la custodia del Santissim Sagrament.</i> Puig que Deu nos ha dat pa per tot nostron compliment diguem tots alabat siga lo Santissim Sagrament. ([D], text oral de Verdaguer)
---	--

I se suma al final d'una cançó de capta, procedent de Martinet de Cerdanya, anotada el 1935 pel mestres Joan Tomàs i Joan Llongueres (*Materials* 2007: 276-277).

En definitiva, un recurs tradicional. Els màrtirs rigorosos cobren aquí un xic més de sentit (cursives meves):

Angelina graciosa,
qui és més pura que una rosa,
quan la rosa va nasquer,
l'àngel n'aparegué.
Ja se'n diu sant Gabriel,
pastoret lo rei del cel;
ja se'n diu crucificat,
set espines li han clavat.
Los màrtirs són rigorosos
porten manto de color.
Els qui us canten a l'església
porten vestidet de seda,
i en qui en canten dalt del cor
porten coroneta d'or.
I aquesta oració qui la dirà
tots los divendres de l'any
traurà una ànima de pena
i la seva, si està en treball.
Qui la sap i no la diu,
el seu cor està captiu.
Qui la sap i no la pren,
Déu li farà recordament.
Pujau dalt de la muntanya,
colliu roses i clavells,
per enramellar la custòdia
del Santíssim Sagrament.

Renunciaré a enumerar, per raons d'espai, el nombre d'ocasions en què es trobada per separat, fins i tot com a cant de bressol (Cortils i Vieta 1886: 96). Havia esdevingut tan contagiosa que la veiem eixamplant amb un toc piadós la cèlebre corrandà «Marieta cistellera»:

Marieta cistellera, tu que 'n sabs de fer cistells, me 'n faràs una panera per' aná' á cullir clavells, <i>per' enramar la custòdia</i> <i>del Santíssim Sagrament.</i> (Bertran i Bros 1885: 214)	Tu, Marieta cistellera, tu que en saps de fer cistells, me'n faràs una panera per anar a collir clavells. I amb clavells de quatre en quatre i les roses de cinc en cinc, per enramar la custòdia del Santíssim Sagrament. (Materials 2010: 195)
---	---

Tornant al full de «La Cena», l'enramada de la custòdia [2], a més d'atreure al seu costat la corrandà que parla de Manresa [1], atesa la referència compartida al Santíssim Sagrament, hauria marcat també la pauta a les dues corrandes de caire profà, [3] i [4], amb les quals comparteix l'inici «aquí dalt de la muntanya», el més sovintejat del gènere. Recordem, si més no, l'entrada corresponent al *Diccionari de la dansa* (Pujol i Amades 1936: 345-346, *Ball de la muntanyeta*).

5. Conclusió

Com que no aspiraven sinó a vendre novetats o èxits renovats, els impressors de canya i cordill actuaren, en termes generals, al marge del cançoner tradicional, i arribat el moment, es mostraren indiferents a l'aparició del Folklore com a activitat de recerca i difusió del saber il·letrat. És, per tant, una casualitat, una casualitat molt feliç, que s'hagin conservat en un full solt de 1829 quatre corrandes populars, testimonis d'una oralitat que comparteixen amb el text que les alberga, titulat «La Cena». Cal destacar, així mateix, la fortuna ulterior de les «Cobles ara novament trobades a llaor i glòria del santíssim cos preciós de Jesucrist», de l'editor i escriptor valencià Joan Timoneda, documentades en versions folklòriques, a tall d'oració popular, durant els segles XIX i XX, havent arribat fins a Prats de Molló, circumstància que coneixem gràcies a Mn. Jacint Verdaguer.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES⁴⁶

- AMADES, J. (1951): *Folklore de Catalunya, II. Cançoner: cançons, refranys, endevinalles*, Barcelona, Selecta.
- ANGLÈS, H. (1921): «Melodies populars de Pentecostès», *Vida cristiana*, 59 (1921), p. 258-263.
- BALADAS (1856): s. a., *Baladas pera cantarse en la montanya de Monserrat*, Barcelona, Joseph Gorgas, <<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000141727&page=1>>.
- BERTRAN I BROS, P. (1885): *Cansons i follies populars (inédites) recullides al peu de Montserrat*, Barcelona, A. Verdaguer.
- CASACUBERTA, J. M. (1949): «Jacint Verdaguer, col·lector de cançons populars», *Estudis Romànics*, 1 (1949 [1947-1948]), p. 89-129, <http://www.raco.cat/index.php/Estudis/article/view/236744>>.
- CANALES, G. (dir.) et al. (1999): *La catástrofe sísmica de 1829 y sus repercusiones*, Almoradí, Ajuntament.
- CORTILS I VIETA, J. (1886): *Ethologia de Blànes*, Barcelona, Àlvar Verdaguer.
- FABRE, J. (1911): «La Cena Santa. Divino», *Revista Musical Catalana*, 87 (març de 1911), p. 68-69.

46 Totes les consultes en línia són de novembre del 2017.

GACETA (1829a): s. a., «Temblor de tierra», *Gaceta de Madrid*, 39 (31 de març de 1829), p. 155, <<https://books.google.es/books?id=jJofhorWCnEC&hl=es&pg=PA153#v=onepage&q&f=false>>.

— (1929b): «Orihuela 31 de Marzo», *Gaceta de Madrid*, 41 (4 d'abril de 1829), p. 163 <<https://books.google.es/books?id=jJofhorWCnEC&hl=es&pg=PA161#v=onepage&q&f=false>>.

HERRADÓN, M. A. (2009): «Reinaré en España. La devoción al Sagrado Corazón de Jesús», *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, 64/2 (juliol-desembre de 2009), 193-218, <<http://rdtp.revistas.csic.es/index.php/rdtp/article/viewArticle/86>>.

LLOMPART, G. (1969 [1982]): «“El molinet”. Aspectos religiosos de un popular romance mallorquín», *Revista de dialectología y tradiciones populares*, 25 (1969), p. 251-272; reeditat a *Religiosidad popular. Folklore de Mallorca, folklore de Europa*, Palma de Mallorca, José J. de Olaneta, 1982, p. 101-125.

LLONGUERES, J. (1928): *Els cants de la Passió. Exhortació poemàtica per a ésser dita i predicada en el temps de Passió i Setmana Santa*, Barcelona, Tip. Emporium.

MAHIQUES CLIMENT, J., i ROVIRA I CERDÀ, H. (2013): «Dos plecs poètics amb obres de Joan Timoneda i Andreu Martí Pineda», *Els Marges*, 101 (tardor de 2013), p. 82-104, <<http://www.raco.cat/index.php/Marges/issue/view/22578/showToc>>.

MARTÍ I CANTÓ, J (1856): *Mes lírico de Maria ó Los cancioneros de Monserrat*, Barcelona, José Gorgas (2a. ed. augmentada, Barcelona, Magriñá y Subirana, 1863; 3a. ed. augmentada, Barcelona, Heredero de Pablo Riera, 1870).

MATERIALS (2007): *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*, volum XVII, a cura de Josep Massot i Muntaner, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MATERIALS (2010): *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*, volum XX, a cura de Josep Massot i Muntaner, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MILÀ I FONTANALS, M. (1882): *Romancerillo catalán. Canciones tradicionales*, Barcelona, Alvaro Verdaguer.

MORENO, J. L. (1989): «El simbolismo religioso del Molino en el Siglo de Oro español», *Revista de Folklore*, 100 (1989), p. 122-128, <<https://www.funjdiaz.net/folklore/07ficha.php?ID=921>>.

PUJOL, F., i AMADES, J. (1936): *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors. Volum primer: Dansa*, Barcelona, Fundació Concepció Rabell i Cibils, Vda. Romaguera.

PUJOL, F., i PUNTÍ, J. (1926): *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*, I, fasc. 1. *Observacions, apendixs i notes al “Romancerillo catalán” de Manuel Milà i Fontanals*, Barcelona, Fundació Concepció Rabell i Cibils, Vda. Romaguera.

RODRÍGUEZ DE LA TORRE, F. (1984): *Los terremotos alicantinos de 1829*, Alacant, Instituto de Estudios Alicantinos.

— (1992): «Literatura popular sísmica: Una novela y muchas poesías sobre el terre-

moto del 21 de Marzo de 1829», *Revista de Folklore*, 142 (1992), p. 111-122, <<http://www.funjdiaz.net/folklore/07ficha.php?ID=1103>>.

ROSSICH, A. (2000): Francesc Vicent Garcia, *La Armonia del Parnàs*, ed. facsímil amb introducció d'Albert Rossich, Barcelona [i València], Universitat de Barcelona-Publicacions de la Universitat de València.

SERRA I BOLDÚ, V. (1981 [1915]): *Calendari folklòric d'Urgell*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat [facsímil de la ed., de 1915].

TORRELL, S. (1975): *Els goigs i les cobles del Dr. Francesc Vicent Garcia, Rector de Vallfogona (1582-1623), en el 352 aniversari de la seva mort*, ordenació, bibliografia i aparat crític a cura de Torrell de Reus, Vallfogona de Riucorb.

LA CENA:

La cena de passió en Deu glorificat,
Tractada de nou estamen,
Maria Verge del Cel dotada
Per llum de gracia amen.

La cena s'es consagrada
Ab la pasta de aquell sant pa,
Dins l'ostia consagrada
Bon Jesus en creu estí.

Demà direm al vostre Pare,
Verge y mare triuñan,
Dintre el ventra de vos Mare;
Se crià lo Esperit Sant.

Espiga, Verge tan delicada
Nou mesos la haben poriat,
Y en vostra llet sagrada;
Lo Esperit Sant se ha criat.

Y ab estas sinch oracions
Segaràn aquell formen,
Que per senal de passió,
Donau liberalmen.

La garba de aquell formen
Per Judas iscaríot
En trenta dines d'argen
Lin donan fan de sacerdot.

Per vosaltres als sans portaran
Lo formen tin delicat,
La llansada que li daran;
Sanch y aigua euri del coset.

Los llabins son gent malvada
Tots eridan qui deu morí,
Y moria en creu d'una vergada,
Lo formen rebeldí.

Tots eridan van tolle les farina,
En creu crucificat lo formen,
Pues es amat en llim divina,
Morí en pasta de formen.

Los martells son rigorosos
Prontamen l'han clavay,
Los ferros ja son sanguinosos;
En la creu l'han clavay.

En sepelir se tancaren
Aquell pa guarda lo bé,
Ab rigor la llosa sellaren,
Pero sempre viu estigüé.

Be qui está en criansa
La cena contemplará,
Qui es mort cobrarà vida,
Qui es viu bé morirá.

Qui m'aurá fet dir la cena

Mol perdons aurá guafats,
Los pecats aurá fet al dia;
Tots li serán perdonats.

Si ma boca ha fet errada,
Si he dit lo que no deu,
Vos suplich Verge Sagrada
Y al bon Jesus que m'perdonen.

En la Ciutat de Manresa
May se ha vist tanta gen,
Com lo dia que m'donaren;
Lo Santissim Sagrament.

Aquí dalt de la montaña
Ni ha rosas y clavells,
Per enramar la custodia,
Del Santissim Sagrament.

Puix que deu amís ha donat,
Lo menester en temporal y etern,
ligam tots alegrement;
Alabat sia lo Santissim Sagrament.

Aquí dalt de la Montaña
Si ni ha un roseret florit,
Que lo rosíol hi canta,
Totas horas de la nit.

Aquí dalt de la montaña
Mare dexomi aná,
Per colli fabas y pesuls
En el temps que ni aurá.

Nar ve activitat
De pel i Aronant crexit,
En non caduch y fallit
Deixará tot abrasat:

Ab justia severitat
Mes ira, dies illa
Soleet saclum in favilla,
Estragos fent en la linia

Del mon lo calor y feni,
Teste David cum Sibilla
Tremoló fa lo pensar
En los incendis del mon,

Los quals si los senyals son
Que tant nos fan tremolar;
Que discurs podrà alcansar
Quantus tremor est futurus

Quando Iudex est venturus;
Tan potent, per indignat,
Tan sabí, per remirat,
Cuncta stricto discussurus?

Mudada en groch element

De tot l'ayre la alta esfera;
Lo mar bramañt ab brumera,
Lo cor de tots ab torment:

Quand sonará la tremenda
Tuba mirum spargens sonum
Per sepulchra regionum;

A papas, reys, pobres, richs,
A vosaltres, grans y xichs,
Coget omnes ante trionum.

La trompeta universal
Ab son despedit alé
Convocat, darà també
Sentit y forsa vital:

Conegut aquest senyal,
Mors stupebit et natura
Cum resurget creatura,
Que tremolant, sens abono,

Se presentarà en lo trono
Judicanti responsura.

Lo temor no descuidat
Coneix que per major pena
Lo publich procés ordena
Vels pecats deu enujat;

En plech llarch y dilatat
Liber scriptus proferetur
In quo totum continetur;
Peraque sabut lo injust,

Tinga deu lo titol just,
Unde muntas judicetur.

Vindrà Christo acompanyat
De justicia poderós;
Estrado fentli pompós
De nuhols la veritat;

En trono de magestat
Judeu ergó cum sedebit,
Quidquid latet apparebit;
Y revist lo gran excés

De tot lo nostre procés,
Nil inultum remanebit.

El pare immens y piados,
Lo dia de tal rigor
Perdone vostre furor
Mon viurer escandalós:

Que si element no m' sou vos,
Quid sum miser tunc dicturus?
Quem patronum rogaturus?
Y agravat de tanta culpa,

Qui darà per mi disculpa
Cum vix justus sit socurus?

Fig. 1.— «La Cena», full solt [s.p.i., 1829?].

COPIA DE LA GACETA DE MADRID.
Orihuela 31 de marzo de 1829.

Aunque ya se hallan comunicado algunos pormenores de las lamentables desgracias producidas por el terremoto del día 21 en esta gobernación, como precisamente escribieron las noticias en medio del susto que causaban las oscilaciones repetidas hasta el 27, en que cesaron por la misericordia del Señor, no será importuno aunque se repitan con dolor, aclarar y rectificar algunas, ya que se han recibido de los pueblos partes mas exactas, y son como sigue, principiando por la Capital.

Orihuela. Asolada la torre del convento de la Trinidad enteramente y quebrantada su Iglesia, la parroquia de S. Justa, convento de religiosas de S. Juan, y una de las torres de S. Agustín también quebrantadas, 7 personas muertas y 4 heridas.

Guardamar. Casas totalmente destruidas 557 Idem la Iglesia, la Ermita de S. Lluvia la fortaleza donde se hallaba la artillería los restos de las murallas y castillo 2 hornos, 2 molinos harineros, 2 almacenes, 3 molinos de aceite, y el puente principal del río bastante quebrantado, 4 personas muertas y 15 bestias de labor.

Rafal. Asolado todo el pueblo con su Iglesia, y aun quedan algunos edificios en pie están absolutamente quebrantados: gran porción de heridos: muerto 1.

Daya Nueva. Asolado todo el pueblo con su Iglesia, de cuyas ruinas se han extraído 8 muertos.

Puebla de Roromora. Asolado todo el pueblo y caseríos de la huerta, habiendo muerto solo 2 bestias.

Bigastro. Asolado con su Iglesia, y las casas que quedan en pie quebrantadas.

Granja. Asolada la torre de la Iglesia, y esta inutilizada con muchas casas.

Formentera. Enteramente asolada con los edificios de su huerta y campo, 8 muertos y 3 gravemente heridos.

Dolores. Un edificio destruido todos los demas enteramente quebrantados, personas muertas 4.

S. Fulgencio. Asolada la Iglesia con muchas casas y entre ellas la administración.

Benejazar. Enteramente asolada con sus edificios de campo y huerta, habiendo quedado bajo sus ruinas gran parte de sus vecinos, cuyo numero no puede saberse en

muchos dias hasta que pueden irse estrayendo de entre ellas.

S. Felipe Neri. Asoladas algunas casas é inutilizada su Iglesia, en dicha jurisdicción se han abierto 140 bocas, de las cuales ha salido gran porción de agua y arenas de varios colores, causando la novedad de haberse secado los simenteros y demas plantas que ha regado dicha agua.

Almoradi. Asolado todos sus edificios resultando 160 cadáveres y muchos cubiertos entre las ruinas y 130 heridos.

Rojales. Asolada su Iglesia con muchas casas, y quebrantada la torre; resultando 21 personas muertas: 10 heridos asoladas las casas de su huerta y campo, habiéndose abierto varios respiraderos, por los que ha salido arena color de plomo con un hedor pestífero, que ha secado cuanto ha tenido contacto en ella.

Benijofar. Asolada la Iglesia y muchas casas de campo; quedando quebrantadas las demas.

La Mata y Torrevieja. Asolados enteramente, quedando muchos de sus vecinos entre las ruinas.

Algorfa. Asolados sus casas.

En todos los dichos pueblos es incalculable la pérdida de metálico, grauos, enseres y demas efectos que se conservaban en dichos edificios.

Es admirable la caridad con que han sido conducidos á esta ciudad los heridos de casi todos los pueblos, y el infatigable celo con que son asistidos en los hospitales.

Madrid 3 de Abril. SS. MM. y AA. continúan la piedad en su importante sesión en el corte.

El Sr. nuestro Señor se ha servido conceder á favor de los desgraciados que han sobrevivido á la catastrofe ocurrida en los Reinos de Valencia y Murcia.

En su consecuencia, y habiendo producido la dicha secretaria de la Guerra la cantidad de 93.585 rs. vn y 9 mr. por el haber de un mes de todos los que la componen, se ha oficiado al referido reverendo obispo, presidente de la citada junta, libre á la vista esta cantidad contra el Sr. secretario del despacho universal de la Guerra.

Fig. 2.—Revers de «La Cena», full solt [s.p.i., 1829?].

GLOSA A DIES IRÆ,

LA vós activitat
Al mon ja vell, y caduch
Devant tot abasat,
Ab justa severitat
Solvit seculum in favilla
Estragos fent en la llum
Del Sol ab volvas, y fum
Teste David cum Sibilla,
Tremolo fa lo pensar
En lo fi final del mon,
Y si los avisos son,
Y es lo que fa tremolar,
Que discurs podrà alcançar
Quantus tremor est futurus,
Quando Iudex est venturus,
Lo nostre gran Advocat
Juigs venint indiguat
Cuncta Africæ diebusurum!
Mudada en flames ardent
Serà del ayre la Estera,
La mar bramant ab brumera,
Lo cor de tots en torment,
Quant sonatà promptament
Tuba mirum spargens sonum,
Per sepulcra regionum,
A Papas, Reys, humils, richs,
A vos, y a mi, grans, y xichs
Cogit omnes ante thronum.
La Trompeta universal
Ab son despedit alç,
Convocat darà també
Sentit, y força vital;
Conegut aquest senyal
Mors stupebit, & natura,

Cùm resurget creatura,
Que tremolant sens abono
Se presentará en el Trono
Judicanti responsura.
Lo temor no decuydat
Conteix, que per major pena
Lo publich procs ordena
Dels pecats, Deu enjuja,
En alt furiol post
Liber scriptus proferetur,
In quo totum continetur,
Y tot pera tots llegible
Lo mes secret mes visible
Unde mundus judicetur.
Vindrà Christo acompanyat
De justiciá poderós,
Estrado fentli pompós
De nuvols la varietat,
En Trono de magestat
Iudex ergo cùm sedebit,
Quidquid latet, apparebit:
Y revisit, lo gran excés
De tota la nostre procs
Nil inultum remanebit.
O Pare immens, y piados!
Lo dia de tal rigor,
Perdone vostre furor
Mon viure escandalós;
Que si clement nom sou vos
Quid sum miser tunc dicturus?
Quem patronum rogaturus?
Y agraviat de tanta culpa
Qui darà per mi disculpa
Cum vix justus sit securus.
Per mill vicis sens temor,
Sens fre, mal he corregit

Mes ja me so denigat;
Perdoname bon Senyor;
Y si sou ab gran amor
Res tremende majestatis,
Qui salvandæ sedes grati,
De gracia, Senyor, suplico
Per vostres meritis replico,
Salva me fons pietatis.
Si ja las culpas així
Bastan tant a congoixarme,
No deixen de perdonarme,
Balxant vos del Cel per mi:
Nous olviden del camí
Recordare Jezu pie,
Quid sum causa tue viæ,
Y quant toquen à rebato
Pera dar à tots remat
Ne me perdas illa die.
Per borrar de Adam lo mal
Humà, Enen Peregrí,
No parat en lo camí,
Fins ser clavat en un pal,
En ell ab sat desigual
Quærens me sedisti lassus:
Redemisti, Crucem passus:
Y ja que fench per esmena
Mia, ab excés la pena
Tantus labor non sit cassus.
Mar sou de sinch portars Reals,
De gracia quem assegura
En vos bonança, y ventura
Y perdó de tots mos mals,
Desconcertats desiguals
Iuste Iudex ultionis,
Donum fac remissionis,
O pobre de mi! sinó

Lucch, que it lo perdó
Ante diem rationis:
Si repetit mon peccat
Vos ha fins avuy ofes,
Ja, bon Deu, penedit es
Lo mal fet, y retraiat
Contra mi mateix irat
Ingenitum, tantumque reus:
Culpa rubet vultus meus:
De vergonya es lo color
Ab ell dich, y dich de cor
Supplicanti parce Deus.
La esperança no es en vós,
Si per altres peccadors
Graves, deixareu rigors
Lo mateix per mi serà
Si sou Deu, sou Deu humà,
Qui Mariam absolvisti:
Et Latronem excausasti:
Y als dos pux à de vos nol llàça,
Ni gravetat, ni tardança
Mibi quæque spem dedisti.
En un Vulca convertit
Un forn de calç apreix,
Que los suspirs converteix
En flames de foc mont pit,
A be que tant penedit
Pæces mee non sunt dignæ:
Sed tu bonus fac benignus,
Tingen entrada per gracia,
No repulsa per desgracia,
Ne perenni tremor igne,
Quant lo caduch edifici
En dos parts setà resolt,
Reste jo, Senyor absolt;
Perdonajime vos propici,

Y quant arribè à judici
Inier Dives locum præstis,
Et ab hadis me sequestris,
O que venturosa tria,
Esta si que es majoria
Spirans in parte dextra.
Ab molts iguals contrapesos
Judicareu los mortals
Fulminarèu los processos,
Ab sorts pero desiguals,
Y quant per sos grans excessos
Confutatis maledictis,
Flammis acerbis addictis,
Los darèu eterna sort
Tenint jo diferent sort
Voca me cum benedictis.
Al ofes lo meu dolor
No pot may equivale,
Jo pera mes satisfet
Denauo pena major
Ab ella ab crescut fervor
Oro supplic, & acclinis:
Cor contritum quasi cinis:
Me te del fi la memoria,
Si al fi se canta la Gloria
Gere curam mei finis.
O que cant tant llasimós
Lachrymosa dies illa,
Quæ resurget ex favilla:
Esta carn, ossos, y cos,
Poca pena sinó fos
Judicandus homo reus,
Hinc ergo parce Deus.
A qui donat fi la Prosa,
Ajustantli sols la Glosa
Iesus sis Redemptor meus.

BARCELONA: En la Estampa dels HEREDERS DE JOAN JOLIS, al carrer dels Començers.

Fig. 3.— Glossa al Dies iræ, Barcelona, Hereus de Joan Jolis [ca. 1770], Biblioteca de Catalunya.

¶ Cobles arà nouament

trobades, a llao: y gloria del sanctissim cos prectos de
Jesu Xrist, en lany de M. D. Lvi.

Per Juan Timoneda.

¶ Ellanet.

¶ En la cena consagrada
son posat aquest sant pa
on Jesus tancat esta.

¶ Et ramete Deu, etern pare
a Jesus soiment triumphant
dins ventre de verge mare
sebrat per l'esperit sant
com a llaurador; bastant

llao: bastant nos dona
on Jesus tancat esta.

¶ Espiga molt delcada
son Jesus santera y dicta
de terra sancta brotada
per ell formada y eleta
derantla pura y molt neta
la verge a verge Infanta
on Jesus tancat esta.

Fig. 4.- Plec de Joan Timoneda, 1556, Biblioteca Comunale Augusta de Perugia. Agraïm a Joan Mahiques la reproducció d'aquesta imatge.